

ULUSLARARASI BAKOLARYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“KADINI ÖZGÜR OLAMAYAN ÜLKENİN ERKEĞİ DE ÖZGÜR DEĞİLDİR... NİYE?”

Sözcük Sayısı: 3973

Kategori: 1

Araştırma Sorusu: Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak yapıtındaki aydın kadın kimliğinin dönemin etkisiyle topluma yabancılaşması ve iç çatışmaları hangi yazınsal tercihlerle aktarılmıştır?

Mayıs 2025

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. CUMHURİYET DÖNEMİ’NİN ETKİSİ.....	4
III. KADIN KİMLİĞİ VE SORUMLULUKLARI.....	7
IV. BİRİKENLER	11
V. YENİDEN DİRİLİŞ	15
VI. SONUÇ	17
VII. KAYNAKÇA.....	19

Araştırma Sorusu: Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* yapıtındaki aydın kadın kimliğinin dönemin etkisiyle topluma yabancılaşması ve iç çatışmaları hangi yazınsal tercihlerle aktarılmıştır?

I. Giriş

Toplumsal ve siyasal dönüşümler bireylerin kimlik oluşumları üzerinde derin etkiler yaratır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de yaşanan modernleşme süreci, kadın kimliği önde gelmek üzere tüm toplumun dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bu tez, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında aydın kadın kimliğinin toplumla kurduğu ilişkiyi, yabancılaşması ve iç çatışmaları bağlamında ele almaktadır. *Ölmeye Yatmak* romanında, Cumhuriyet ideolojisinin kadın kimliği üzerindeki etkileri, bireysel özgürlük ve toplumsal sorumluluklar arasında boğulmuş olan ve dengeyi kurmakta zorlanan, odak figür, Aysel aracılığıyla okuyuculara aktarılmıştır. Kitapta geçen dönemleri deneyimlemiş olan Adalet Ağaoğlu eserlerinde kendi görüşlerini de belirtmiş, bu şekilde yapıtlarına daha gerçekçi ve somut anlamlar yükleyebilmiş ve kendini okuyucusuna kanıtlayabilmiştir. *Dar Zamanlar* üçlemesinin ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak* kitabında da işlenildiği gibi yazar kitaplarında genellikle toplumsal ve siyasi meseleleri ele almıştır. Karakterler üzerinden işlenen temalar, kullanılan dil ve anlatım biçimi teknikleri (iç diyaloglar, bilinç akışları...vb.) okuyucuya Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki çatışmaların ve halktaki kargaşanın daha etkili bir şekilde aktarılmasına yardımcı olmuştur.

Öykü, Aysel'in hayatına son verme kararıyla sabah saat 7.22'de bir otele girişiyle başlar. Ölmeye yatan Aysel; geçmişini, kendini ve aldığı kararları bu zaman aralığında sorgular fakat sonunda yeni bir bakış açısıyla hayata tutunmaya karar verir ve otel odasından saat 8.49'da çıkar.

1 saat 27 dakika boyunca ölümü bekleyen Aysel, iç sesinin de ona eşlik ettiği bu yolculukta hayatını baştan sona sanki başkasınınmış gibi izler ve sonunda kendini kabullenmeyi öğrenir.

Bu tezin temel amacı, *Ölmeye Yatmak* romanında aydın kadın kimliğinin dönemin etkisiyle yaşadığı topluma yabancılaşma ve iç çatışma sürecini kullanılan dil ve anlatım teknikleri aracılığıyla incelemektir. Bu çalışma işlediği konuyu, alıntılarda kullanılan anlatım teknikleri, dilsel tercihleri ve karakter analizleri yöntemleriyle detaylandıracaktır. Bu bağlamda tez, Aysel'in içsel hesaplaşmaları ve toplumla kurduğu ilişki üzerinden, dönemin kadın kimliği anlayışını analiz etmeyi de amaçlamaktadır. Bu konu dört ana alt başlığa bölünerek; Cumhuriyet döneminin etkilerini, kadın kimliği ve beraberinde getirdiği sorumlulukları, Aysel'de birikenleri ve kendiyle yüzleşip yeniden dirilme sürecini analiz edecektir.

II. Cumhuriyet Dönemi'nin Etkisi

Türkiye'nin modernleşme süreci, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlamış, ancak Cumhuriyet dönemine kadar sürmüş ve hâlâ süregelmektedir. Bu süreç özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde zirve yapmış; toplumsal ve bireysel yaşamda köklü değişikliklere yol açmıştır. Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak* romanında bu değişimi sadece olumlu yönleriyle değil, aynı zamanda bireyler üzerine yüklediği sorumluluğu ve beraberindeki bunalımlarıyla da ele almıştır. Roman'ın odak figürü olan Aysel'in iç çatışmaları ve yaşadığı duygusal karmaşıklık, modernleşme sürecinin birey üzerinde yarattığı baskının ve zorlukların bir yansımasıdır.

29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet, her ne kadar yönetimi değiştirmiş olsa da o dönemin toplum yapısını değiştirmeye yetmemiştir. Yönetim değişikliğinin getirdiği siyasi değişiklikler sosyal alanda çok etkili olamamış, halkın bazı kesimlerindeki cehaleti kökten çözememiştir. Bu durum toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde bazı devlet kurumlarında çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Asıl hedefin modern bir ulus-devlet oluşturmak olduğu bu dönemde, yapılan reformlar ile toplumu laikleştirmek, eğitimi modernleştirmek, kadın haklarını genişletmek ve kültürel dönüşümü sağlamak amaçlanmıştır. Ancak yapılacak olan bu değişimler toplumda ani kırılmalara neden olmuş ve bireyler aidiyet krizleri ile yüzleşmiştir.¹ Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*'ta modernleşmenin bireyde yarattığı bu kimlik çatışmasını hem Aysel karakteri üzerinden hem de çevresindeki karakterler üzerinden işlemiştir.

Cumhuriyet reformları üst sınıf ve şehirli kesimlere daha çabuk ulaşmış, bu şekilde benimsenebilmiştir. Fakat kırsal bölgelerde alışılmış düzeni bozduğundan, direniş ve uyumsuzluklar yaratmıştır. Köklü geleneklerle çatışan yeni reformlar alt kesimlere istenilen etkiyi yaratamamış bu nedenle toplumsal sınıflar arasındaki uçurumları açmıştır. Bu durum, romanda hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ele alınmıştır. Modernleşme sürecinin yarattığı toplumsal çatışma, Aysel'in taşrada geçen çocukluk anılarında izlerini taşımaktadır. Geleneksel toplum yapısının Aysel'in ailesi ve köy halkı üzerinden anlatıldığı bu bölümde, Aysel'in babasının modernleşmeye karşı olan tutumu alt sınıfların yapılan reformlara karşı olan önyargılarını ve direnişini yansıtmıştır.

“Cumhuriyetin bir kötülüğünü gördüm, diyemem. Şurası kötüdür, desem, diyemem. İnönü'nün jandarmasıydım ben, tâ nerden nereye ağdırırken onu. Ama bu Cumhuriyetin işime gelmeyen bir yanı da var. Şudur, diyemem. Kızı okutmak, ilçede yakına-uzağa, kızını şehirlere salıvermiş, dedirtmek... Sade bu mu içimi durmadan boğuveren?” (Ağaoğlu, 1976, s. 49) Bu alıntı, Cumhuriyet'in şekillendiği yıllarda muhafazakar kesimi temsil eden Salim Efendi'nin

¹ Enginün, İ., Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, İst., Dergah Yay., (2001)

(Aysel'in babasının) sıkıntılı ruh halini yansıtır. Dürüst, namuslu bir tüccar olan Salim Efendi, halktaki huzursuzluğu ifade ederek, okuyucunun farklı bir bakış açısı kazanmasına yardımcı olur.² Aysel'in de zihnindeki kararsızlığı ve içsel çatışmayı çarpıcı bir şekilde yansıtan alıntıda, babasının Cumhuriyet'in sunduğu yenilikleri kabullenememe süreci aktarılır. Bu ifadeler, iç monolog teknikleriyle birleştirilmiş bir bilinç akışının örneği olarak, Aysel'in babasının düşüncelerinin düzensiz ve yarım kalmış yapısını okuyucuya aktarır. Cumhuriyet'in sağladığı imkanlar, özellikle kadınların eğitim alması ve şehir hayatına adım atması gibi yenilikler, bazı karakterlere özgürlük sağlamış olsa da, bazı karakterlerin içsel bir bunalıma ve toplumdan yabancılaşmalarına yol açmıştır. Bu durum, Aysel'in geçmişle hesaplaşma ve modernleşme sürecindeki yabancılaşma duygusunun temel nedenlerinden biri olarak ele alınılabilir. Salim Efendi'nin içinde bulunduğu bu buhran, "Salim Efendi'nin ise o gün bugündür içinde gittikçe büyüyen küçülmeyi kimse anlamadı." (Ağaoğlu, 1976, s. 50) ifadesiyle derinleşir. Salim Efendi'nin zihnindeki büyüüp küçülen his, toplumun yeni düzenine ayak uydurmakta zorlanan bir karakterin içsel dünyasını sembolik bir şekilde yansıtmıştır. Bu teknik; Aysel'in kendi kimliğini ve toplumsal rolünü modernleşen toplumda sorgulamasının, babasının da yaşamış olduğu bu krizle paralellik gösterdiğini yansıtır. Babasının direnişi, Aysel'in içsel çatışmalarının bir yansımasıdır ve bu çatışmalar, onun toplumsal ve bireysel kimliğini inşa eden yapı taşlarıdır. Aysel'in yaşadığı bu karmaşa, Cumhuriyet'in getirdiği değişimlerin, bireyleri nasıl etkileyip onları yeni toplumsal yapıya entegre etmekte zorluklar yarattığını gösterir.

Yazar Adalet Ağaoğlu'nun "bakış açısından" modernleşme, bireylerin geçmişle olan bağlarını koparıırken yeni kimlik arayışlarına da itilmelerine sebep olmuştur. Modernleşme çabaları, bireysel özgürlükleri ve toplumsal ilerlemeyi hedeflese de aynı zamanda bireyler

² Turan, S., (1988) Ölmeye Yatmak Romanının Şahıs Kadrosu, Mezuniyet Çalışması., Lefkoşa, (2002)

üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. Bu durum, Aysel’in hayatındaki köklü çatışmaları yansıtan önemli bir unsurdur. Aysel, modernleşmenin sunduğu olanaklara erişmesine rağmen, bu olanakların kendisinde yarattığı eksiklik hissinden kurtulamaz. “Medenî olmak buyrulmuştu. Eh ne yapsın onlar da, medenî olmuşlardı işte. Suç kendilerinde değildi.” (Ağaoğlu, 1976, s. 17) Bu alıntı, modernleşmenin bireyler üzerindeki zorunlu etkisini ironik bir dille ele alırken, Aysel’in de içinde bulunduğu çelişkili durumu gözler önüne serer. Yazar Ağaoğlu, emir kipiyle vurgulanan “buyrulmuştu” ifadesinde, modernleşmenin bireysel tercihten çok bir dayatma olarak yaşandığını ima eder. Seçilen bu dil ve anlatım tercihleriyle bireylerin modernleşmeye gönüllü olarak değil, aksine bir zorunluluk hissiyle adapte olduğunu eleştirir. Aysel’in yaşadığı kimlik bunalımı da tam olarak bu noktada şekillenir; o, modernleşme sürecinin kazandırdığı haklara ve olanaklara sahip olsa da bunları içselleştirememekte, kendini bunlara tam anlamıyla ait hissedememektedir. Roman boyunca, toplumsal değişimin bireyler üzerindeki etkisini bilinç akışı ve iç monologlarla aktaran Ağaoğlu, burada da ironik bir üslupla modernleşmenin bireylerde aidiyet krizlerine neden olduğunu vurgular. Aysel’in akademik ve bireysel kimliğini şekillendirme çabaları da bu krizden bağımsız düşünülemez; toplumun ona sunduğu yeni kadın kimliği, onun için hem bir özgürleşme aracı hem de bir yük haline gelmiştir.

III. Kadın Kimliği ve Sorumlulukları

Eğitim ve çalışma alanında yetkileri kısıtlı olan kadınlar, cumhuriyet sonrası dönemde toplumsal hayatta daha aktif rol oynamaya teşvik edilmiştir. Bu durumun en somut örneği 1934’te yasaya dahil edilen “kadınlara seçme ve seçilme hakkı” verilmesidir. Modernleşme çabaları içerisinde Şapka ve Kıyafet kanunu ilan edilmiş, modern giyim tarzı ortaya çıkarılmıştır. “Modern Türk kadını” yaratma çabasıyla yapılan bu reformlar halkı kökten değiştirmeye yetmemiş ve toplumun belirli kesimlerine hitap ederek yüzeysellik göstermiştir. Aysel’in bu

bağlamda yaratılan modelin hem temsilcisi hem de sorgulayıcısı olması, romanın önde gelen temalarından birini oluşturmuştur. Kadınların toplumsal hayatta daha aktif rol oynamaya teşvik edilmesi, Cumhuriyet'in sağladığı önemli reformlardan biri olmuşken; “Ancak başörtülü kadınlardan hemen hepsi utanarak yerlerinde kaldılar. Onları da macuncu Zühtü dürterek kaldırdı” (Ağaoğlu, 1976, s.11) alıntısında, bazı kadınların bu yenilikleri kabullenmekte zorlandıkları, toplumsal normlarla mücadele etmek yerine geleneksel kimliklerinden uzaklaşamadıkları belirtilmiştir. Yazar, “utanarak” sözcüğü ile kadınların iç dünyalarındaki tereddütü yansıtırken, “dürtmek” fiiliyle dış faktörlerin baskısını işaret etmiştir; bu şekilde bireysel iradenin toplumsal normlar karşısında geri plana itildiğini eleştirmiştir. Alıntıda başörtülü kadınların çekingenliği, Cumhuriyet'in sunduğu özgürlükler ile halkın bazı kesimlerinin tutucu değerleri arasında bir denge kurma çabasının başarısızlığını simgeler. Ağaoğlu, modernleşme sürecinin bireyler üzerindeki etkilerini yalın bir anlatımla aktarırken, kısa ve doğrudan cümleler aracılığıyla toplumsal baskıyı görünür ve somut kılar. Kadınların pasif konumda bırakılması ve harekete geçirilmeleri için dışsal bir etkiye ihtiyaç duymaları, modernleşmenin bazı kesimler için yüzeysel kaldığını ve zorlayıcı bir dönüşüm süreci yarattığını eleştirmiştir. Aysel'in yaşadığı kimlik bunalımı da benzer bir eksenle ele alınır; toplumun kadına yüklediği yeni kimliği sorgularken, Aysel kendini ne tam anlamıyla modernleşmiş ne de geleneksel değerlere bağlı biri olarak konumlandırabilir. Bu çelişki, romanın temel temalarından biri olan yabancılaşma hissini güçlendirirken, anlatımın genelinde bireysel ve toplumsal dönüşümün sancılarını öne çıkaran bir yapı oluşturur.

Bu dönemde kadınların kamusal alanda var olmaları teşvik edilmiştir, ancak bu kadınların üzerindeki geleneksel rollerin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemiştir. Aysel'in çocukluğundan itibaren yaşadığı toplumsal baskılar, bu ikilemin göstergesidir. Bu

nedenle yazara göre modernleşme süreci, bireylerin toplumsal bağlarını zayıflatmış ve onları yalnızlaştırmıştır. Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanı, bu sürecin kadın kimliği üzerindeki etkilerini ele alırken, “Cumhuriyet kadını” idealini hem destekleyen hem de sorgulayan bir anlatı sunmaktadır.

“Ben oraya gelince, en ağrıma giden de annemin, babamın bana başımı örtturmeleri oldu. Sana anlattığım gibi, burda benim yaşımdaki kızlar hiç başlarımızı örtmüyoruz. Sadece okula giderken kasketlerimizi giyiyoruz. Zaten Ölmez Ata'mız, bizlerin uyanık ve medenî olmamızı istemiştir. Şayet beni burdan bir öğretmenim yazın, başım örtülü olarak dolaştığımı görseydi kim bilir neler derdi?” (Ağaoğlu, 1976, s. 69) Aysel'in bakış açısından kaleme alınmış olan alıntıda, modernleşme ve geleneksel değerler arasındaki çatışma ön plana çıkmıştır. Yazar, “Ölmez Ata'mız” ifadesiyle, Cumhuriyet ideolojisinin katı ve mutlak bir doğruluk çerçevesinde sunulduğunu eleştirirken, “başımı örtturmeleri” vurgusu, Aysel'in Cumhuriyet öncesindeki geleneksel yapıya duyduğu rahatsızlığı ve yadırgayışını ortaya koyar. Anlatımda kullanılan bilinç akışı tekniği, karakterin iç dünyasını ve toplumsal baskılar karşısındaki çelişkisini hissettirir. Aysel, Cumhuriyet'in sunduğu ideal kadın modeline uyum sağlamaya çalışırken, geçmişle arasındaki kopuşun yarattığı boşluğu da bu şekilde hissetmektedir. Roman, modernleşmenin birey üzerindeki etkilerini ele alırken, “Cumhuriyet kadını”nın sadece bir özgürleşme anlatısı olmadığını, aynı zamanda yeni türden bir aidiyet krizini de beraberinde getirdiğini gösterir.

“Zavallı Aysel! O, hiç Ulu Önder'imizin istediği gibi bir Türk kızı olamayacak bana kalırsa.” (Ağaoğlu, 1976, s. 38) alıntısı, modernleşme sürecinin bireyler üzerindeki etkisini gözler önüne seren ifadelerden biridir. Bu cümleyi söyleyen Aydın karakteri, Cumhuriyet'in modernleşme ideallerine sıkı sıkıya bağlı biridir ve bu idealleri gerçekleştirmeyen kadınları

eleştirmekten çekinmez.³ Aydın'ın eleştirisiyle yazar, Cumhuriyet'in sunduğu kadın modelinin ne kadar katı bir çerçevede çizildiğini ve bu modele uymayan bireylerin dışlanmaya mahkûm olduğunu iddia eder. “Zavallı” kelimesi, Aysel'i küçümseyen ve acıyan bir bakış açısını yansıtırken, “hiç” vurgusu, onun Cumhuriyet'in ideal kadını olma ihtimalini tamamen dışlayan kesin bir yargıyı ortaya koyar. Aydın'ın bu düşünceleri, onun sol görüşlü, kültürlü ve modernleşmeyi savunan biri olmasına rağmen, bireysel farklılıklara karşı ne kadar katı bir tutum sergilediğini de ortaya koyar. Alıntıdaki yargılayıcı dil, Aydın'ın hem Aysel'e duyduğu duygusal yakınlığa hem de onun geleneksel yanına karşı hissettiği hayal kırıklığına işaret eder. Bu noktada, Aysel'in yaşadığı kimlik bunalımı daha da belirginleşir; çünkü Cumhuriyet'in sunduğu modernleşme modeline uymakta zorlanan bireyler, yalnızca eski düzenin temsilcileri tarafından değil, modernliği savunanlar tarafından da eleştiriye maruz kalmaktadır.

Yazara göre Cumhuriyet, kadını kamusal alanda güçlü bir figür olarak tanımlamaya çalışırken, aynı zamanda kadının toplumsal beklentilere uyum sağlama zorunluluğunu da doğurmuştur. Bu süreçte kadına “modern anne”, “iyi eş” ve “aydın birey” rollerinin bir arada yüklenmesi, bireysel kimlik arayışını zorlaştırmıştır. Eğitimin yalnızca bireysel bir gelişim değil, aynı zamanda toplumsal ilerleme için bir araç olduğu düşünülmüştür. Aysel'in akademik başarıları, bu modelin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Roman boyunca hissettiği bu tür baskılar, bu toplumsal rollerin bireysel mutluluk ve özgürlük üzerindeki etkisini yansıtırken akademik kariyerindeki yalnızlık ve sorumluluk duygusu, kamusal alandaki bu görev odaklı varoluşun bedellerini de okuyucuya aktarmış olur. Mesela Aysel'in kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki baskılar, bu sıkışmanın önemli bir parçasıdır. Yazara göre Cumhuriyet, kadını kamusal alana çıkarmayı hedeflemiş olsa da, beden ve cinsellik üzerindeki ahlaki kontrolü tam

³ Turan, S., (1988) Ölmeye Yatmak Romanının Şahıs Kadrosu, Mezuniyet Çalışması., Lefkoşa, (2002)

anlamıyla dönüştürememiştir. Aysel'in cinselliği, özgürlük arayışının bir parçası olarak görülse de toplumsal tabular nedeniyle açıkça yaşanamaz hale gelmiştir. “Gövdemin bunca yıl benden bu denli kopuk oluşu nedendi acaba?” (Ağaoğlu, 1976, s. 183) cümlesini kuran karakter, modernleşme ve aydınlanma ideallerine sıkı sıkıya bağlı olmasına rağmen, fiziksel ve ruhsal varlığı arasındaki uyumsuzluktan dolayı bir tür yabancılaşma yaşamaktadır. “Gövdemin” kelimesi, bireyin bedenini ve fiziksel varlığını ayıran bir ifade olarak ön plana çıkarken, “Benden bu denli kopuk oluşu” ifadesi tekrardan beden ile ruh arasındaki uzaklığı belirten bir içsel çatışmayı simgeler. Burada bedensel varlık, sosyal kimlik ve bireysel aidiyet duygusuyla bağdaştırılamaz hale gelir. Alıntıda kimlik arayışının, toplumsal ve bireysel çatışmaların ifade edilmesi, karakterinin ruhsal derinliklerini ve toplumsal dışlanmışlığını, iç monolog ve bedensel yabancılaşma üzerinden sorguladığını gösterir.

Aysel, hem kadın olmanın hem de bir aydın olmanın sorumluluklarını taşıırken, bu iki kimliğin birbiriyle çeliştiğini fark eder. Toplumun beklentileri, Aysel'in bireysel mutluluğunu gölgede bırakmıştır. Bu sayede roman, oluşan baskıları ve çelişkileri bireysel bir düzlemde ele alarak modernleşmenin görünmeyen bedellerini gözler önüne serer. Aysel'in hem Cumhuriyet'in sunduğu özgürlüklerden yararlanması hem de bu özgürlüklerin sınırlayıcı etkileriyle mücadele etmesi, yazara göre Cumhuriyet kadınının yalnızca bir “ideal” değil, aynı zamanda bir çatışma alanı olduğunu gösterir.

IV. Birikenler

Aysel'in yaşamında “aydın sorumluluğu,” bireysel mutluluk ve özgürlük arayışını gölgede bırakan bir yük olarak belirlemektedir. Karakterin akademik kimliği, onu sadece bilimsel bir otorite olarak değil, aynı zamanda toplumu dönüştürme sorumluluğunu taşıyan bir figür haline getirmiştir. Aydın olmak, toplumsal bir “görev” haline gelirken, bu görev bireysel arzuları

ve duyguları göz ardı etmiştir. Aysel, bir yandan toplumun aydınlardan beklediği ideolojik rehberliği sağlamak zorunda hissederken, diğer yandan kendi kimlik ve değerlerini sorgulamaktadır. Aydın sorumluluğu, Aysel’in özgür bir birey olarak yaşamını sürdürmesini zorlaştırır ve onu toplumdan kopuk, izole bir yaşama sürükler.⁴ Bu yalnızlık, bir yandan entelektüel üretkenliğine katkıda bulunurken, diğer yandan bireysel mutluluğunu ve aidiyet hissini zedeler. “‘Yeni bir kuşak doğuyor!’ Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. Böyle doğumun ayrı bir sorumluluğu vardır. ‘Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...’ İlk görev. Nedir bir ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklendiğiniz bir sorumluluk.” (Ağaoğlu, 1976, s. 24) Bu alıntı, Aysel’in çocukluğundan itibaren kendisine yüklenen ideolojik sorumlulukları sorguladığını gösterir. “Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...” gibi ifadeler yazara göre, Aysel’in bireysel kimliğinden bağımsız olarak kolektif bir misyonla yetiştirildiğini vurgular. Aysel, toplumun kendisine biçtiği bu rolü bilinçsizce kabul etmiş, ancak zamanla bunun bireysel özgürlüğünü gölgelediğini fark etmiştir. Adalet Ağaoğlu, bu sorgulamayı yalnızca diyaloglar ve iç monologlarla değil, aynı zamanda geri dönüş tekniği ile de güçlendirir. Aysel’in çocukluk ve gençlik yıllarına yapılan geri dönüşler, onun geçmişiyle hesaplaşmasını görünür kılar ve aydın sorumluluğunun üzerindeki ağırlığını hissettirir. Bu teknik, onun zaman içindeki değişimini, içsel çatışmalarını ve modernleşme sürecinde bireyin nasıl şekillendirildiğini anlamamızı sağlar. Böylece, bireysel özgürlük ile toplumsal beklentiler arasındaki gerilim derinleştirilmiş olur.

“Bütün o pedikürler, manikürler, geceleri yüzümü iyi bir kremle silişim, sabahları yüzüme hafif bir nemlendirici sürüşüm, kollarımın altına, orama burama talk pudraları serpişim o sabaha değin sanki hep kadınlığımdan kopuk; sağlık, rahatlık için yapılmış birer görevdi. Acaba

⁴ Parla, J., A. Ağaoğlu’nun Romanlarında Değişim, Bunalım, Direniş; Somut, 5. Sayı

hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç?” (Ağaoğlu, 1976, s. 182) Alıntı, Aysel’in toplumsal sorumluluklarının bireysel varoluşunu nasıl gölgelediğini açıkça ortaya koyar. Günlük rutinlerinin bile içselleştirilmiş bir tercih değil, yerine getirilmesi gereken bir “görev” olarak algılanması, yazara göre onun birey olmaktan çok bir toplumsal rolü icra eden figür haline geldiğini gösterir. Aydın kimliği, yalnızca düşünsel üretimi değil, yaşamın en temel kişisel alanlarını bile kapsayan bir yük haline gelmiştir. Ağaoğlu, bilinç akışı tekniğini kullanarak Aysel’in içsel çatışmalarının pekiştikçe bilinçsiz bir sorgulama sürecine dönüştüğünü, tekrar edilen “hiç” kelimesi de bu sorumluluk duygusunun Aysel’in bireyselliğini gölgelediğini vurgular. Romanın birden fazla zaman ve mekân arasında gidip gelen anlatımı, Aysel’in zihnindeki süreksizliği ve bölünmüşlüğü yansıtarak bu çatışmayı derinleştirir. Adalet Ağaoğlu’nun bakış açısından; Aysel’in kendisine yönelttiği sorular ve kendine yönelik yaptığı sorgulamalar, yalnızca kişisel bir kriz değil, aynı zamanda Cumhuriyet’in aydın figürüne yüklediği misyonun birey üzerindeki baskısını da gözler önüne serer. Araştırma sorusu bağlamında, Aysel’in bireysel özgürlüğü ile toplumsal görevleri arasındaki dengeyi kuramaması, aydın sorumluluğunun kişisel varoluşu nasıl sınırlayabileceğini ortaya koyarak romanın temel çatışmalarından birini oluşturur. Aysel’in yalnızlığı, görev bilinci ve bireysel mutluluk arayışı, Cumhuriyet modernleşmesinin kadın aydınlar üzerindeki etkilerini anlamamız için bir “perspektif” sunar. Adalet Ağaoğlu, bu çatışmayı yalnızca Aysel’in içsel dünyası üzerinden değil, aynı zamanda romanın anlatım teknikleri aracılığıyla da etkileyici bir şekilde işlemiştir.

Ölmeye Yatmak romanının merkezinde yer alan otel sahnesi, Aysel’in yaşamındaki kırılma noktalarının birikimini ve nihai çözüm arayışını yansıtır. Bu sahne, Aysel’in hem bireysel

hem de toplumsal baskılarla yüzleştği, kimlik krizinin doruğa ulaştığı bir an olarak romanın dramatik yapısını şekillendirir.

Aysel'in bir otel odasında ölümü düşünmesi, onun yaşam karşısındaki tükenmişliğini ve içindeki huzursuzluğu ortaya koyar. Bu durum, Aysel'in bireysel mutsuzluğunun ve kendi kimliğini tümüyle yaşayamamasının bir sonucudur. Ölüm düşüncesi, sadece fiziksel bir son değil aynı zamanda toplumsal ve bireysel olarak dayatılan kimliklerden kaçış arayışını da “temsil” eder. Aysel'in hayatında biriken baskılar, toplumdan ve kendisinden beklentiler, kadınlık kimliğiyle yaşadığı sorunlar ve aydın sorumluluğunun yarattığı yükler onu ölüm düşüncesiyle karşı karşıya getirir. Otel odası, Aysel'in tüm bu birikmiş sorunlarla yüzleştği bir alan haline gelir. Bu yüzleşme, Aysel'in yaşamını sorguladığı kişisel bir analiz sürecinin başlangıcıdır.

“Ata'mızın ruhu üstümüzde hep kol gezip dururken, ‘Kadını özgür olmayan ülkenin erkeği de özgür değildir’ deyip dururken ve O'na lâyık olmak için kaç milyon Türk kadınına sırtımızı çevirip başımızın çaresine bakmak üzere küçücük gövdelerimizi nelere, ne törelere siper etmişken, niye?” (Ağaoğlu, 1976, s. 318) Alıntı, yazara göre Aysel'in yaşamı boyunca biriken toplumsal ve bireysel baskıların nasıl bir çıkmaza dönüştüğünü gözler önüne serer.

Cumhuriyet'in kadına biçtiği rol ile bireysel varoluş arasındaki çatışma, Aysel'in zihninde derin bir sorgulamaya yol açar. Atatürk'ün kadın haklarına vurgu yapan sözlerini hatırlaması, onun toplumsal sorumluluk duygusunu pekiştirirken, bu ideallere ulaşma sürecinde kadınların ödediği bedelleri de vurgular. Ağaoğlu'nun “bakış açısından”; “Kaç milyon Türk kadınına sırtımızı çevirip” ifadesi, aydın kadın kimliklerin bireysel mutluluk arayışlarını toplumsal sorumlulukları uğruna feda ettiklerini eleştirir. Alıntıda yer alan tekrar ve soru cümleleri, Aysel'in içinde bulunduğu çıkmazı yansıtır. Ağaoğlu bu alıntıda, bilinç akışı tekniğiyle Aysel'in düşüncelerini kesintisiz ve yoğun bir şekilde aktararak okuyucuya karakterin zihnindeki düzensizliği hissettirir.

Romanın genel yapısında otel odasının biriken sorunlarla yüzleşme alanı olarak konumlanması gibi, bu alıntı da Aysel’in yaşadığı çelişkilerin doruk noktasına ulaştığı anlardan biridir.

Araştırma sorusu bağlamında, Aysel’in iç dünyasında birikenler, onun yalnızca bireysel değil, aynı zamanda ideolojik bir baskının da taşıyıcısı olduğunu, bu nedenle yaşadığı yabancılaşmanın ve iç çatışmaların daha yoğun hissedildiği vurgulanmıştır. Böylece, “birikenler” sadece kişisel anılar ya da travmalar değil, sorumluluklarla örülmüş bir kimlik yüküne dönüşür. Fakat bu süreç, aynı zamanda Aysel’in farkındalık kazanacağı ve yeniden dirilişini başlatacağı bölüme sürükleyecek olan etkenlerdendir. Adalet Ağaoğlu, bu sahneyi kullanarak bireysel krizlerin toplumsal dönüşüm süreçleriyle nasıl iç içe geçtiğini okuyucuya aktarmış olur. Aysel’in hayatındaki monotonluğu sorgulamasına ve bireysel özgürlük arayışını derinleştirmesine yol açar. Görev bilincinin onun yaşam enerjisini tükettiği gerçeği, Aysel’i bir çözüm arayışına itilmesine neden olur.

V. Yeniden Diriliş

Aysel’in yaşadığı derin içsel çatışmalar ve varoluşsal bunalım, romanın sonunda bir “yeniden diriliş” kararıyla son bulacaktır. Ancak bu karar, tek boyutlu bir çözümden ziyade, Adalet Ağaoğlu’nun okuyucuya Aysel’in bireysel farkındalığına nasıl vardığını, zihnini nasıl toparladığı ve hayatı boyunca taşıdığı yükü bakış açısını değiştirerek nasıl hafiflettiğini aktaracağı bölüm olacaktır. Ağaoğlu, bu süreçte toplumsal çözüm önerilerinden çok, bireyin kendi içsel dönüşümüne odaklanmış ve okuyucularına Aysel’in bilinç akışından kesitler sunarak bu sorgulama sürecine dahil etmeyi amaçlamıştır.

Roman boyunca Aysel’in geçmişe dair kesitlerle hesaplaşmaları ve sorgulamaları, onu ölüm fikrine sürüklerken; romanın sonunda Aysel, bu düşüncelerden sıyrılarak yaşama dönmeye karar verir. Bu karar, yalnızca hayatta kalma isteğinin ötesinde, yeni bir yaşam biçimine

yöneldiğini işaret eder. Aysel’in ölümü bir çözüm olarak görmekten vazgeçmesi, onu hayata dair yeni bir anlam bulma çabasında umudunu kaybetmediğini gösterir. Aysel kitabın sonunda hayatı boyunca başından geçen olayların (yüklenen sorumlulukların, kaybedilen bireyselliğin ve arka planda tutulmuş olan kadın kimliğinin) değil onları zihninde nasıl yorumladığının ve karşılığında verdiği tepkinin önemli olduğunu farkındalığına varan bir bireye dönüşür ve taşıdığı psikolojik yükü kendisi için hafifletmiş olur.

“Ben de yeniden giyiniyorum işte. Çantamdan dökülenleri yeniden içine dolduruyorum. Ama her göze gerekli parçasını koyarak yerleştiriyorum çantamı. Kalemler şurada, pudriyerim burada, beş bin lira cüzdanda, yarım simit çöp sepetine, tarağım bu göze, not defterim şu cebe. Hatta dudağıma biraz da ruj sürüyorum. Pörsümüş leylak dalını da yarım simidin yanına gönderiyorum: Masanın altındaki kağıt sepetine.” (Ağaoğlu, 1976, s. 357) Alıntı, Aysel’in yeniden doğuşunun somut bir yansımasıdır ve onun içsel dönüşümünü simgesel bir düzlemde anlatır. Çantasını düzenlemesi, hayatındaki karmaşayı ve dağınıklığı toplama sürecini temsil eder; eşyaları belirli gözlere yerleştirmesi, bilinçli ve kontrollü bir varoluşa yönelmesini simgeler. “Pörsümüş leylak dalı” geçmişin solmuş, artık yaşama tutunamayan anılarını ve duygusal yüklerini temsil ederken, onu çöpe atması, geçmişinden arınmasını ve yeni bir başlangıç yapma isteğini gösterir. Aysel’in “dudağına biraz da ruj sürmesi”, kendini yeniden inşa etme sürecinde hayata ve kadın kimliğine yeniden tutunma çabasını ima eder. Ağaoğlu burada kullandığı metaforik anlatımla Aysel’in içsel uyanışını fiziksel eylemlerle bütünleştirir ve okuyucuya gerçekçi bir şekilde aktarmayı sağlar. Çantanın içindekileri düzenlemesi, yalnızca kişisel eşyalarını değil, aynı zamanda kimliğini ve hayatını bilinçli bir şekilde yeniden şekillendirmeyi seçtiğini ve ölüm düşüncesinden sıyrıldığını gösterir. Bilinç akışı tekniği, bu sürecin doğal ve içsel bir dönüşüm olarak aktarılmasını sağlarken Adalet Ağaoğlu’nun da

toplumsal eleştirilerini daha rahat ve akıcı bir şekilde yapabilmesini sağlamıştır. Aysel'in yeniden dirilmeyi seçtiği bölüm, toplumun her koşulda tekrardan yapılanabileceğini, fakat bu durumun bireylerin farkındalıkları ve harekete geçmeleri koşuluyla gerçekleşebileceğini örtülü bir şekilde aktarmıştır.⁵ Aysel'in geçmişin birikmiş yüklerinden arınarak, bireysel anlamda yeni bir kimlik inşa etme çabası ve bu seçimin sadece hayatta kalmak için değil, bilinçli bir varoluş seçimi olması ise bu bölümün bir metafor işlevi gördüğünü gösterir. Bu yüzleşme sonucunda Aysel, geleceğe daha umutla bakmaya karar verir ve geçmişin ağırlığını bir kenara bırakmayı başarır.

Aysel'in yaşama dönme kararı, ölümden ve kaçıştan uzaklaşarak hayatı kucaklama çabasını ifade eder. Ancak bu karar, kolay bir çözüm ya da mutlak bir özgürlükten ziyade, bireysel bir farkındalık sürecinin başlangıcını temsil eder. Adalet Ağaoğlu, Aysel'in hikayesi aracılığıyla modernleşmenin birey üzerindeki etkilerini eleştirirken, her koşulda bireysel çözüm arayışının önemini ve gerekliliğini okuyucularına aktarmış olur. Aysel'in yeniden dirilişi, bireysel dönüşümün bir sembolü olarak, her bireyin toplumsal projelerin ve kimlik dayatmalarının ötesine geçebileceğini temsil eder.

VI. Sonuç

Bu çalışma, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında, aydın kimliğiyle birlikte bireysel özgürlük ve toplumsal sorumluluk arasındaki çatışmanın nasıl derinleştiğini ve bunun kadın aydınlar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Aysel'in, Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin getirdiği “aydın sorumluluğu” ile toplumsal görevler arasında sıkışıp kalması, onun bireysel varoluşunun ve mutluluğunun engellenmesine yol açmıştır. Romanın temel çatışmalarından biri, Aysel'in bu ideolojik yükümlülüklerin içinde hapsolmuşken, özgürleşme ve kendi kimliğini bulma arayışındır. Aydın olmanın getirdiği yalnızlık, Aysel'in içsel dünyasında bir çatışma

⁵ Aytaç, G., Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler, İst. , Gündoğan Yay., S. 24-49-62

yaratmış ve bu sorumluluklar, onun yaşamını sorgulamasına neden olmuştur. Özellikle Aysel'in bir otel odasında ölüm düşüncesiyle yüzleşmesi, birikmiş içsel baskılar ve toplumdan gelen taleplerin zirveye ulaşarak onu çıkmaza soktuğunu göstermektedir. Ancak, bu kriz ve çatışmalar sonucunda Aysel'in yaşama dönüş kararı, yalnızca bir çözüm değil, toplumsal projelerin ve kimlik dayatmalarının ötesinde, bireysel dönüşümün ve farkındalığın simgesel bir başlangıcıdır. Bu süreç, Cumhuriyet'in ideallerini ve kadın aydınlara yüklediği sorumlulukları sorgularken, aynı zamanda bireysel özgürlüğün ve kimliğin önemine dair derin bir farkındalık yaratır. Adalet Ağaoğlu bu şekilde Aysel'in içsel uyanışını ve yeniden dirilişini aktarmış olur. Sonuç olarak, Aysel'in hikayesi, Cumhuriyet dönemi aydınlarının içsel çatışmalarını ve bu dönemde kadınların taşıdığı kimlik yükünü anlamamıza yardımcı olurken, bireysel özgürlüğün ve toplumsal sorumlulukların nasıl birbirini etkilediğini ortaya koyar.

Bu bağlamda, araştırma sorum olan aydın kadın kimliğinin dönemin etkisiyle topluma yabancılaşması ve iç çatışmaları, Aysel'in bireysel kimliğini inşa etme süreci ve Cumhuriyet ideolojisinin ona yüklediği misyon arasındaki çatışma ve aydın kadın kimliğinin toplumsal sorumluluklar ile bireysel özgürlük arasındaki dengeyi kuramamasıyla doğrudan bağlantılı olarak açıklanmaktadır.

VII. Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1973), Ölmeye Yatmak (2nd ed.), Remzi Kitabevi Yay.
- Turan, S., (1988) Ölmeye Yatmak Romanının Şahıs Kadrosu, Mezuniyet Çalışması., Lefkoşa, (2002)
- Aytaç, G., Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler, İst. , Gündoğan Yay., S. 24-49-62
- Enginün, İ., Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, İst., Dergah Yay., (2001)
- Parla, J., A. Ağaoğlu'nun Romanlarında Değişim, Bunalım, Direniş; Somut, 5. Sayı